

PŘEDVÍDATELNOST ŠKODY V NOVÉM OBČANSKÉM ZÁKONÍKU

18. 1. 2015 / Martin Sztefek / JŠK, advokátní kancelář, s.r.o.

Uvádí se, že škůdce je povinen nahradit pouze škodu, kterou mohl rozumně předvídat v době svého jednání. Takové pravidlo upravoval zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „obchodní zákoník“ nebo „obch. zák.“) v § 379, podle kterého se nenahrazovala škoda, která převyšovala tzv. předvídatelnou škodu. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „nový občanský zákoník“ nebo „NOZ“) již podobné ustanovení neobsahuje. Bylo by však nesprávné dovozovat, že podle nového občanského zákoníku se nahrazuje škoda, kterou škůdce nepředvídal. Naopak v tomto článku argumentuji, že se koncept předvídatelnosti škody uplatní i podle nového občanského zákoníku, a to jak v rámci delikttní odpovědnosti za škodu, tak i v případě smluvní odpovědnosti.

V úvodních částech tohoto článku se nejprve věnuji otázce původu pravidla o předvídatelnosti škody a následně pojednávám o účelu tohoto pravidla. V dalších částech se zabývám otázkou, zda předvídatelnost má své místo pouze v rámci smluvní odpovědnosti za škodu nebo i v rámci delikttní odpovědnosti, a rovněž analyzuji subjektivní a objektivní pojetí kritéria předvídatelnosti škody. Poté vymezují princip předvídatelnosti škody ve vztahu k příbuzným institutům, jmenovitě prevenční povinnosti, vyšší moci, zavinění a příčinné souvislosti. Následně pojednávám o charakteru předvídatelnosti a obsahu tohoto pravidla v novém občanském zákoníku.

Původ pravidla o předvídatelnosti škody

Účelem ustanovení o náhradě škody, ať už jde o škodu plynoucí z porušení zákonné povinnosti nebo o škodu způsobenou porušením povinnosti ze smlouvy, je zajištění plné kompenzace osobě, které byla způsobena škoda.[1] Jinými slovy, účelem pravidel o poskytnutí náhrady škody je postavit poškozenou osobu alespoň do takové situace, v jaké by byla, kdyby k porušení právní povinnosti a následně ke škodě nedošlo. Jak uvádí teorie: „Rozsah odškodnění musí v konečném důsledku vždy odpovídat škodě, kterou poškozený skutečně utrpěl“.[2]

Mnohé právní řády však zároveň obsahují pravidlo, a to nejčastěji dovozované teorií a soudní praxí, že škůdce, který je odpovědný za škodu způsobenou jiné osobě, je povinen nahradit pouze takovou škodu, kterou mohl předvídat jako možný důsledek porušení své povinnosti. Původ kritéria předvídatelnosti škody lze zřejmě spatřovat v jedné římskoprávní zásadě, podle které náhrada škody v případech zahrnujících určité množství nemá přesáhnout dvojnásobek tohoto množství.[3] Zatímco takto formulované pravidlo o rozsahu náhrady škody ve své původní podobě předvídatelnost škody nezmiňovalo, nýbrž se týkalo disproporcionality mezi plněním podle smlouvy a výši případné náhrady škody, postupem času doznalo toto ustanovení různými výklady své obecné podoby v pojednání o závazkovém právu slavného francouzského právníka R. J. Pothiera (1699 – 1772). Pothier zobecnil myšlenku předvídatelnosti škody do pravidla, podle kterého „osoba, která je povinna plnit, odpovídá straně, které je povinna plnit, pouze za škodu, kterou mohla předvídat v době uzavření smlouvy“.[4] Toto pravidlo se poté objevilo ve francouzském občanském zákoníku, odkud bylo převzato anglickými soudy[5] a následně se dostalo také do amerického delikttního práva.

Test předvídatelnosti koneckonců našel odezvu i v některých mezinárodních právních dokumentech. Tak například Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží z roku 1980 stanoví v článku 74, jímž se inspiroval již zmíněný § 379 obch. zák.,[6] že „náhrada škody nesmí přesáhnout ztrátu a ušlý zisk, kterou strana porušující smlouvu předvíдалa nebo měla předvídat v době uzavření smlouvy s přihlédnutím ke skutečnostem, o nichž věděla nebo měla vědět, jako možný důsledek porušení smlouvy“. Z novějších dokumentů lze dále zmínit ambiciózní Návrh společného referenčního rámce pro smluvní právo (DCFR), který v článku III.-3:703 stanoví, že dlužník je odpovědný pouze za škodu, kterou předvídal nebo mohl rozumně předvídat v době vzniku závazku jako možný důsledek nesplnění povinnosti.

Účel testu předvídatelnosti

Skutečnost, že určité pravidlo je obsaženo v zahraničních kodifikacích nebo jej uplatňují zahraniční soudy, ještě sama o sobě neznamená, že takové pravidlo je správné nebo že pro něj existují dobré argumenty. Je třeba si proto položit důležitou otázku: Jaký je účel testu předvídatelnosti škody? Proč zákonodárce a soudy omezují výši náhrady škody pouze na škodu, kterou škůdce předvídal? Tato otázka je o to víc legitimní, když uvážíme již zmíněný princip plné náhrady škody.

V tomto případě lze vyjít z obecné lidské zkušenosti. Jak uvádí J. Sedláček: „Normální lidé dovedou věnovati jen určitou míru péče svým věcem; lidé nedovedou zachytiti všechny jevy, jež působí na jejich smysly, a tak řada jevů projde, aniž si je lidé uvědomí. Tak se stává, že lidé věnují některým věcem větší, jiným menší pozornost, což platí i tehdy, mají-li se zachovati podle předpisů právních.“[7] Proto také, jak uvedl soudce Viscount Simonds v jednom anglickém soudním rozhodnutí, „nezdá se být v souladu se současnými představami o spravedlnosti či morálce, aby osoba, která se dopustila nedbalostního jednání, jakkoli mírného či

odpustitelného, které vyústilo v nějakou triviální předvídatelnou škodu, byla odpovědna za všechny následky, jakkoli nepředvídatelné a jakkoliv závažné, i přesto, že mohou být označeny jako přímé následky.“[8]

Kromě toho, že je intuitivně morálně nesprávné, aby určitá osoba odpovídala za škodu, jejíž vznik a rozsah nemohla rozumně předvídat při vynaložení řádné péče v době svého jednání, lze na podporu této argumentace uvést i ekonomické důvody. Účelem zásady, podle níž se hradí poškozenému pouze předvídatelná škoda, je do jisté míry „chránit“ škůdce před přílišnou odpovědností za škodu způsobenou rizikovým jednáním.[9] Je třeba si totiž uvědomit, že princip předvídatelnosti škody byl explicitně formulován v 18. a 19. století, tedy v době průmyslové revoluce. Mnohé podniky začaly v té době v rámci výroby různých výrobků používat nové technologické postupy. Tyto postupy však s sebou přinášely nová rizika, čímž došlo ke zvýšení pravděpodobnosti a četnosti výskytu škod. Právě z tohoto důvodu došlo k formulaci pravidla, že se hradí pouze škoda, kterou škůdce mohl rozumně předvídat. Cílem bylo na jedné straně umožnit prospěšným, avšak rizikovým podnikům, aby nadále vyvíjely činnost, na straně druhé měla být zachována spravedlivá náhrada škody.

Smluvní odpovědnost nebo deliktní odpovědnost?

Jednou z základních otázek ve vztahu k pojmu předvídatelnosti škody je otázka, zda se kritérium předvídatelnosti uplatní pouze v rámci smluvní odpovědnosti nebo i při posuzování deliktní odpovědnosti. Důvodová zpráva k NOZ uvádí, že rozdíly mezi smluvní a mimosmluvní povinností k náhradě škody spočívají zejména v tom, že se pro vznik povinnosti nahradit škodu porušením smlouvy nevyžaduje zavinění a že rozsah náhrady škody podmiňuje její předvídatelnost.[10] Již za účinnosti obchodního zákoníku se objevily názory, že požadavek předvídatelnosti škody upravený v § 379 obch. zák. se vztahuje pouze k odpovědnosti ze závazkového vztahu, nikoliv tedy k odpovědnosti deliktní. Argument pro tento závěr spočíval v tom, že ustanovení § 379 obch. zák. používalo spojení „v době vzniku závazkového vztahu“ a vzhledem k tomu, že v době deliktního jednání neexistuje žádný závazkový vztah, lze aplikovat předpoklad předvídatelnosti pouze na případy vzniku povinnosti k náhradě škody vzniklé porušením smluvní povinnosti.[11]

Domnívám se, že tento argument je nesprávný. Předně je třeba poukázat na ustanovení § 757 obch. zák., podle kterého „pro odpovědnost za škodu způsobenou porušením povinností stanovených tímto zákonem platí obdobně ustanovení § 373 a násl.“ Z uvedeného ustanovení lze dovodit, že předpoklad předvídatelnosti škody lze vztáhnout i na případy deliktního jednání. Hlavním argumentem pro závěr, že kritérium předvídatelnosti hraje roli i v rámci právní úpravy mimosmluvní povinnosti k náhradě škody, je však dle mého názoru skutečnost, že § 379 obch. zák. neupravoval zvláštní předpoklad vzniku povinnosti k náhradě škody, ale explicitně zakotvoval tzv. adekvátní příčinnou souvislost, jejíž zkoumání spočívá na kritériu předvídatelnosti.[12] Vzhledem k tomu, že příčinná souvislost je nezbytným předpokladem jak u smluvní odpovědnosti za škodu, tak u deliktní odpovědnosti, je třeba s ohledem na výše uvedené uzavřít, že kritérium předvídatelnosti hraje významnou roli v obou režimech odpovědnosti za škodu.

Subjektivní versus objektivní pojetí předvídatelnosti

Nyní přesuňme pozornost k vymezení samotného pojmu předvídatelnosti škody. Jedním ze způsobů, jakými lze definovat konkrétní pojem a určit jeho obsah, je podívat se na jeho užívání v běžné řeči. Je třeba si uvědomit, že v případě předvídatelnosti nejde pouze o právní pojem, ale jde o termín, který všichni znají z každodenního života. V běžné řeči se předvídatelností obecně rozumí jakési subjektivní povědomí o možných budoucích událostech. Každý člověk totiž předvídá budoucí události a přisuzuje jim určitou míru pravděpodobnosti, s jakou mohou tyto události nastat. V návaznosti na takovou předpověď pak činí kroky, kterými se může na možné budoucí události připravit. Tak například farmář může postavit plot podél svého pole, aby zabránil případné škodě, kterou může způsobit dobytek ze sousední pastviny tím, že farmáři zničí jeho úrodu. V tomto smyslu lze uzavřít, že „předvídatelnost je nedílnou součástí obezřetného lidského chování.“[13]

V právní terminologii však dostává pojem předvídatelnosti nový rozměr. Uvádí se, že v právu bývají preferovány koncepty mající objektivní povahu před koncepty, jimž je přisuzován subjektivní charakter. Mezi argumenty pro použití objektivních standardů je například „administrativní složitost spočívající v prokazování subjektivních stavů myslí, nutnost zavést normativní či obecný standard jednání, či touha chránit legitimní očekávání jiných.“[14] U předvídatelnosti je pak možno říci, že zatímco v běžné řeči představuje předvídatelnost subjektivní vědomost o budoucích událostech, právní pojem předvídatelnosti škody je v zásadě pojat objektivně, neboť se váže k osobě průměrných znalostí a vlastností. To lze demonstrovat tím, že podle obchodního zákoníku bylo rozhodující objektivní pojetí předvídatelnosti škody,[15] a to i přesto, že v některých konkrétních případech mohlo být toto objektivní pojetí převáženo subjektivně známou informací.[16] Dále lze uvést, že rovněž Principy evropského deliktního práva (PETL), které zmiňují kritérium předvídatelnosti škody v článku 4:102 v rámci úpravy požadovaného standardu chování, vycházejí z objektivního pojetí kritéria předvídatelnosti škody.[17]

Ať už zkoumáme předvídatelnost z pohledu konkrétního škůdce, berouce v úvahu jeho osobní poměry, nebo z pohledu osoby průměrných vlastností, bude v každém případě záležet na určitém stupni pravděpodobnosti. V tomto ohledu literatura dovozuje, že škoda předvídatelná pro osobu průměrných vlastností musí vykazovat pravděpodobnost alespoň 50 %, neboť nelze očekávat od

řádně a rozumně jednající osoby, aby předvídala vznik škody s pravděpodobností jejího výskytu nižší než 50%.^[18] Je-li naopak pravděpodobnost vzniku škody nižší než 50 %, pak předvídatelnost takové škody není naplněna, a škůdce tak nebude za její vznik odpovědný.

Nový občanský zákoník, jak už bylo zmíněno, neobsahuje kritérium předvídatelnosti škody jako předpoklad vzniku povinnosti k náhradě škody. Jak uvádím dále v tomto článku, test předvídatelnosti škody se uplatní v obou režimech odpovědnosti za škodu, avšak s tím rozdílem, že úprava delikt ní odpovědnosti umožňuje, aby kritérium předvídatelnosti zohlednilo také konkrétní poměry a vlastnosti škůdce, kdežto úprava smluvní odpovědnosti za škodu neumožňuje, aby kritérium předvídatelnosti bylo omezováno subjektivními aspekty škůdce.

Předvídatelnost a příbuzné instituty

Předvídatelnost a prevenční povinnost

Nový občanský zákoník obdobně jako zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „starý občanský zákoník“ nebo „SOZ“) zakotvuje v rámci úpravy delikt ního práva tzv. prevenční povinnost. Byť se znění prevenční povinnosti stanovené v § 2900 NOZ značně liší od textu prevenční povinnosti upravené v § 415 SOZ, obě ustanovení mají shodný účel spočívající v uložení povinnosti, aby osoby v rámci svých jednání zachovávaly určitou míru péče a pozornosti.

Nasadě je otázka, jaká je ona míra péče a pozornosti, kterou je osoba povinna zachovávat. Toto vymezení konkrétního standardu péče v různých odvětvích lidské činnosti je především úkolem odborné literatury a soudní judikatury. Odborná literatura obecně vymezuje požadovaný standard péče tak, že „každý je povinen zachovat takový stupeň bedlivosti a pozornosti resp. zachovávat určitý obecně přijímaný standard chování, který lze na něm za konkrétních okolností každého případu (časových, místních) rozumně požadovat.“^[19] Z uvedeného lze dovodit, že nikdo nemá neomezenou, bezbřehou povinnost předcházet všem škodám, které kdy mohou vzniknout, ale naopak každý má povinnost předcházet takovým škodám, jejichž vznik lze rozumně (objektivně) předvídat.

Tento názor ostatně potvrzuje i judikatura. Nejvyšší soud posuzoval případ, kdy došlo k uvolnění a prolomení povrchové části můstku přes potok na lesním úseku vyznačené turistické stezky, v důsledku čehož utrpěla žalobkyně zlomeninu levé nohy v kotníku. Žalobkyně se domáhala náhrady škody po státním podniku Lesy ČR, který k danému lesu vykonával právo hospodaření. Soud prvního stupně i odvolací soud žalobu zamítli s tím, že žalovaný neporušil žádnou právní povinnost, a to včetně obecné prevenční povinnosti, neboť žalovaný vykonával pravidelné kontroly turistické stezky. Nejvyšší soud potvrdil závěry nižších soudů a mj. uvedl, že ustanovení § 415 SOZ „neukládá povinnost předvídat každý v budoucnu možný vznik škody.“^[20]

Předvídatelnost a tzv. vyšší moc

Kritérium předvídatelnosti souvisí také s okolnostmi vylučujícími odpovědnost, jmenovitě vyšší mocí. Vyšší moc neboli kvalifikovanou náhodou lze vymezit jako neodvratnou událost, kterou nebylo možno ani při vynaložení veškerého úsilí vzhledem k její nepředvídatelnosti odvrátit či zamezit. Je však třeba upozornit, že jde nejen o neodvratnou událost, ale i o neodvratnou škodu, která z této události povstala.^[21] Nastane-li taková událost a vznikne škoda, pak za takovou škodu nikdo neodpovídá, neboť ve smyslu římské zásady casus sentit dominus platí, že náhoda jde k tíži samotného poškozeného.^[22]

Nový občanský zákoník obsahuje po vzoru § 1132 vládního návrhu občanského zákoníku z roku 1937 ustanovení § 2904, které však výslovně neupravuje výše uvedenou obecnou římskoprávní zásadu,^[23] podle níž nese škodní důsledky náhodně způsobené sám poškozený, nýbrž upravuje případ označovaný jako casus mixtus, tj. případ, kdy osoba porušila právní povinnost a nato nastala újma, která není zahrnuta v příčinné souvislosti s porušením povinnosti.

Ustanovení § 2904 NOZ stanoví, že újmu způsobenou náhodou nahradí ten, kdo dal ze své viny k náhodě podnět, zejména tím, že poruší příkaz nebo poškodí zařízení, které má nahodilě újmě zabránit. V souladu s názorem Jana Krčmáře je třeba toto ustanovení vykládat tak, že ten, kdo se „dopustil jednání protiprávního, odpovídá nejen za škodu, která byla jednáním způsobena, nýbrž i za škodu, která byla způsobena náhodou, když ono jednání je v poměru conditionis sine qua non ke škodě způsobené náhodou.“^[24] Uvedené ustanovení tak blíže určuje příčinnou souvislost, což však ve svém důsledku znamená rozšíření odpovědnosti za škodu.

Kromě odpovědnosti za škodu vzniklou náhodou obsahuje nový občanský zákoník koncept mimořádné neodvratitelné okolnosti ještě v rámci úpravy smluvní odpovědnosti za škodu v § 2913, přičemž tam uvedená mimořádná nepředvídatelná a nepřekonatelná překážka vzniklá nezávisle na vůli škůdce působí jako liberační důvod.

Předvídatelnost a příčinná souvislost

Výše jsem uvedl, že ustanovení § 379 obch. zák. neupravovalo předpoklad předvídatelnosti škody jakožto zvláštní předpoklad

vzniku povinnosti k náhradě škody, ale explicitně upravovalo adekvátní příčinnou souvislost. Ačkoliv část zahraniční odborné literatury věnující se zkoumání kauzality v právu uvádí, že test předvídatelnosti není součástí zkoumání příčinné souvislosti, neboť se jedná o nekauzální kritérium limitace náhrady škody,[25] zdejší doktrína zmiňuje předvídatelnosti v rámci teorie adekvátní příčinné souvislosti.

V odborné literatuře je teorie adekvátní příčinné souvislosti definována tak, že škoda je způsobena protiprávními jednáním, jestliže toto jednání je nejen podmínkou určité škody (*conditio sine qua non*), nýbrž má-li podle obvyklého chodu věcí i podle obecné zkušenosti zpravidla za následek způsobení této škody.[26] Je-li určitá škoda adekvátním (přiměřeným) následkem takového protiprávního jednání, pak je toto jednání právně relevantní či podstatnou příčinou, jež je dostatečným důvodem pro vznik povinnosti k náhradě vzniklé škody. Jinými slovy, za příčinu ve smyslu této teorie se považuje pouze takové protiprávní jednání, které po generalizaci příčinného komplexu podporuje výsledek nikoli nepatrným způsobem.[27]

Kritériem, podle něhož se posuzuje, zda určitá škoda je podle obecně vžitých představ adekvátním, očekávatelným následkem protiprávního jednání, je předvídatelnost. To, je-li určité protiprávní jednání podle obecného chodu věcí právně relevantní příčinou škody, je třeba chápat tak, že škoda byla pro škůdce v době jednání předvídatelná. S odkazem na Jana Krčmáře lze uvést, že „vyrozumíváme-li slovy, že škoda byla způsobena nějakým jednáním, úsudek, že taková škoda je pravidelným (adekvátním) následkem takového jednání, je tím řečeno, že člověk obvyčejných schopností mohl škodu jako následek svého jednání předvídati.“ [28]

Vzhledem k tomu, že existence kauzálního nexu mezi protiprávním jednáním a škodou, je předpokladem objektivní povahy, je také předvídatelnost posuzovaná v rámci zkoumání adekvátní příčinné souvislosti pojímána objektivně. V této souvislosti lze odkázat na nálezh sp. zn. I. ÚS 312/05, v němž Ústavní soud uvedl ve vztahu k teorii adekvátní příčinné souvislosti, že „teorie adekvátnosti kauzálního nexu vychází z toho, že smyslem subjektivní odpovědnosti za škodu je nařídit náhradu škody tam, kde škůdce škodu způsobil, ačkoli mu lze vytknout, že ji způsobil nemusel, že mohl jednat jinak. Tato odpovědnost tedy předpokládá, že vůbec bylo v lidských silách předvídat, že předmětné jednání bude mít za následek danou škodu.“ Jinými slovy „pro odpovědnost za škodu tedy není nutné, aby vznik určité škody byl pro jednajícího konkrétně předvídatelný, nýbrž je dostatečné, že pro výše uvedeného optimálního pozorovatele není vznik škody vysoce nepravděpodobný.“ Uvedený závěr sdílí i občanskoprávní teorie.

Jak bylo uvedeno v úvodu, nový občanský zákoník kritérium předvídatelnosti výslovně nezmiňuje. S ohledem na to, co bylo výše uvedeno o teorii adekvátnosti příčinného spojení, lze však učinit závěr, že předvídatelnost škody je i za účinnosti nového občanského zákoníku posuzována v rámci zkoumání kauzálního nexu mezi protiprávním jednáním a škodou. Protože je příčinná souvislost nezbytným předpokladem vzniku jak deliktní odpovědnosti, tak i smluvní odpovědnosti, lze uzavřít, že se objektivně chápaná předvídatelnost škody bude posuzovat v rámci obou režimů odpovědnosti za škodu. Tím se však nabízí námitka, že kritérium předvídatelnosti jako zvláštní předpoklad pro vznik povinnosti k náhradě škody by bylo nadbytečné, neboť otázka, zda škoda byla pro škůdce předvídatelná, je již obsažena v rámci zkoumání příčinné souvislosti. Tutéž námitku je ale možné vznést, uvědomíme-li si, jak uvádím níže, že otázka předvídatelnosti je rovněž zkoumána v rámci zavinění.

Předvídatelnost a zavinění

Výše bylo uvedeno, že základním kritériem, ze kterého vychází teorie adekvátnosti příčinné souvislosti, je předvídatelnost škodního následku. Tím se velice podobá dalšímu předpokladu (subjektivní) odpovědnosti za škodu, a to zavinění bez ohledu na to, zda jde o jeho úmyslnou nebo nedbalostní formu.[29] Nový občanský zákoník vychází podobně jako starý občanský zákoník v případě deliktní odpovědnosti z presumovaného zavinění, přičemž se předpokládá zavinění ve formě nevědomé nedbalosti. Zároveň výslovně vymezuje nedbalost v ustanovení § 2912 NOZ, podle kterého „nejedná-li škůdce, jak lze od osoby průměrných vlastností v soukromém styku důvodně očekávat, má se za to, že jedná nedbale.“ Na první pohled uvedené ustanovení zakotvuje objektivní pojetí zavinění, neboť hovoří o osobě průměrných vlastností. Tento názor je ovšem třeba korigovat, a to s ohledem na skutečnost, že zmíněné ustanovení je pojato jako vyvratitelná domněnka. Škůdci je tak dána možnost vyvinění, a to prostřednictvím důkazu, že s ohledem na své konkrétní osobní vlastnosti a znalosti nejednal nedbale. Domnívám se, že se tímto nový občanský zákoník přiklání k subjektivizovanému pojetí zavinění.

Ponechme nyní stranou otázku, zda subjektivní pojetí zavinění je správné či nikoliv, a věnujme pozornost vztahu mezi předvídatelností škody a nedbalostí. Tradičně se rozlišuje mezi vědomou a nevědomou nedbalostí.[30] Vědomá nedbalost bývá definována jako psychický stav škůdce k následku jeho protiprávního jednání, kdy sice jednající nechtěl škodu způsobil, ani nebyl s jejím vznikem srozuměn, věděl však (představoval si, předvídal), že ji způsobil může, přičemž bez přiměřených důvodů spoléhal, že ji nezpůsobil. Nevědomá nedbalost se od vědomé nedbalosti odlišuje v tom, že škůdce nevěděl, že může škodu způsobil, ačkoliv to vzhledem k okolnostem a ke svým osobním poměrům vědět (představovat, předvídat) měl a mohl.

S ohledem na uvedené vymezení nedbalosti je možno učinit závěr, že prvek předvídatelnosti škodního následku se objevuje v rámci posouzení, zda určitá osoba jednala nedbale (zaviněně). Dospěje-li tedy soud k závěru, že škůdce jednala nedbale, je tím

zodpovězena i otázka, zda taková škoda byla pro škůdce předvídatelná. Vzhledem ke skutečnosti, že nový občanský zákoník vychází z koncepce presumovaného zavinění ve formě nedbalosti, je třeba současně zdůraznit, že se rovněž presumuje (objektivní) předvídatelnost škody pro škůdce, přičemž škůdci je dána možnost vyvinut se z odpovědnosti za škodu, a to poukazem na skutečnost, že škoda byla pro něj (subjektivně) nepředvídatelná.

Z uvedeného vyplývá, že test předvídatelnosti škody, ačkoliv není výslovně upraven v novém občanském zákoníku, se uplatní kromě zkoumání příčinné souvislosti také při posuzování, zda je naplněn předpoklad zavinění pro vznik deliktní odpovědnosti za škodu. Vzhledem k tomu, že odpovědnost za škodu vzniklou porušením smlouvy je postavena na objektivním principu, tj. ke vzniku povinnosti nahradit škodu se nevyžaduje zavinění, test předvídatelnosti, který je součástí posouzení zavinění, se tak uplatní pouze v případě deliktní odpovědnosti za škodu.

Charakter předvídatelnosti v novém občanském zákoníku

Deliktní odpovědnost

Základní skutková podstata deliktní odpovědnosti za škodu upravená v § 2910 NOZ je založena na subjektivním principu, a tedy kromě porušení zákonné povinnosti, zásahu do absolutního subjektivního práva, vzniku škody a příčinné souvislosti se vyžaduje i zavinění. Kritérium předvídatelnosti sice není výslovně zmíněno, bude však posuzováno v rámci zavinění a zkoumání příčinné souvislosti. V podstatě lze říct, že soudce, který má určit, že určitá osoba má povinnost k náhradě škody, tak bude zohledňovat test předvídatelnosti dvakrát. Jestliže soudce, který zkoumá, zda určitá osoba jednala nedbale, si pokládá otázku, zda tato osoba předvídala či mohla předvídat škodní následek svého jednání, lze namítnout, že nedává dobrý smysl, aby soudce znovu zkoumal v rámci posouzení existence příčinné souvislosti, zda je škodní následek předvídatelný.

Domnívám se, že jediný možný způsob, kterým lze vnést určitý řád do tohoto dvojího zkoumání předvídatelnosti, spočívá právě v rozlišení subjektivní a objektivní povahy kritéria předvídatelnosti. Jak jsem uvedl, nový občanský zákoník umožňuje škůdci, aby prokázal, že škodu nezavinil (tj. subjektivně nepředvídal). V takovém případě jsou rozhodující konkrétní vlastnosti, schopnosti a znalosti škůdce v době jednání. Předvídatelnost zkoumaná v rámci zavinění má tak subjektivní charakter, a tedy zkoumá se, zda konkrétní škůdce s ohledem na své osobní poměry předvídal škodu jako možný následek svého protiprávního jednání. Předvídatelnost posuzovaná v rámci příčinné souvislosti je na druhou stranu kritériem objektivní povahy, neboť na základě teorie adekvátní příčinné souvislosti dochází k jistému zobecnění, přičemž se posuzuje, zda podle obecného běhu věcí bylo vůbec možno škodní následek předvídat.

Toto dvojí zkoumání předvídatelnosti může někdy působit obtíže. Pokud byla škoda předvídaná konkrétní osobou a zároveň byla předvídatelná podle pravidelného běhu věcí a obecné lidské zkušenosti, pak je škůdce povinen tuto škodu nahradit. Zdálnivě jiná je situace, kdy konkrétní škůdce škodu předvídal, tedy se domníval, že je velmi pravděpodobné, že určitý škodní následek může nastat, avšak taková škoda není obecně adekvátním (předvídatelným) následkem jednání, kterého se dopustil. V konkrétním případě bude záležet na tom, jak silné bylo jeho subjektivní přesvědčení či subjektivně vnímaná pravděpodobnost vzniku určité škody. Mám však za to, že předvídal-li škůdce škodu, která je obecně nepředvídatelná, avšak jeho přesvědčení je dostatečně významné, vznikne mu povinnost nahradit škodu. Bude-li však jeho subjektivní přesvědčení o možnosti vzniku škody zanedbatelné, či alespoň nižší než 50 %, domnívám se, že povinnost k náhradě škody nevznikne.

Okolnosti konkrétního případu budou taktéž rozhodující, obrátíme-li výše uvedenou situaci a budeme posuzovat případ, kdy škůdce s ohledem na jeho okamžité poměry škodu nepředvídal, ale škoda bude obecně předvídatelná. I zde bude záležet na tom, jak silné či podstatné je subjektivní přesvědčení o možnosti vzniku škody, které je posuzováno v rámci zavinění, oproti objektivně posuzované předvídatelnosti v rámci příčinné souvislosti. Jinými slovy, ví-li škůdce s naprostou jistotou či pravděpodobností blížící se jistotě, že určitá škoda nehrozí, avšak taková škoda bývá pravidelným následkem jeho jednání, neměla by mu vzniknout povinnost k náhradě takové škody.

Smluvní odpovědnost

Jak bylo již uvedeno výše, smluvní odpovědnost za škodu upravená v § 2913 NOZ je založena na objektivním principu. Ke vzniku povinnosti k náhradě škody podle tohoto ustanovení se vyžaduje kromě porušení smluvní povinnosti dále vznik škody a příčinná souvislost mezi porušením povinnosti a škodou. Ačkoliv se původně uvažovalo, že rozsah náhrady škody bude omezen kritériem předvídatelnosti, nakonec toto řešení nebylo přijato.[31]

Platí však, že test předvídatelnosti se v případě smluvní odpovědnosti uplatní pouze v rámci zkoumání příčinné souvislosti na základě teorie adekvátnosti kauzálního nexu. Vzhledem k absenci předpokladu zavinění je kritérium předvídatelnosti v tomto režimu odpovědnosti čistě objektivní, a nemůže být tak omezováno subjektivními aspekty, tj. zda škůdce v konkrétním případě o možném kauzálním průběhu skutečně věděl, či nikoliv.[32] Lze tedy uzavřít, že kritérium předvídatelnosti je v rámci smluvní

odpovědnosti přísnější, než je tomu v případě deliktů odpovědnosti, u níž je možné vzít v úvahu okamžité a zvláštní poměry škůdce. Na druhou stranu s ohledem na zásadu autonomie vůle se domnívám, že stranám nic nebrání, aby do textu smlouvy zahrnuly ustanovení o tom, jakou škodu považují za předvídatelnou.[33] Je však třeba pamatovat na to, že smluvní vymezení předvídatelné škody má do jisté míry funkci limitace náhrady škody. V takovém případě musí strany smlouvy vzít v úvahu omezení plynoucí z § 2898 NOZ, které omezuje možnost limitace náhrady škody.

Namísto kritéria předvídatelnosti škody obsahuje ustanovení § 2913 NOZ liberační důvod v podobě „mimořádné nepředvídatelné a nepřekonatelné překážky“ vzniklé nezávisle na vůli škůdce. Z ustanovení jednoznačně nevyplývá, zda předvídatelnost této překážky je posuzována objektivně či nikoliv, pouze stanoví, že vznik takové překážky je nezávislý na vůli škůdce. To je ovšem něco jiného. Je třeba totiž rozlišovat mezi tím, zda existence překážky byla předvídaná, ať už subjektivně nebo objektivně, a tím, zda překážka vznikla z vůle škůdce nebo byla na jeho vůli nezávislá.

Podobné ustanovení obsahoval i dřívější obchodní zákoník v § 374. Podle tohoto ustanovení byla liberačním důvodem překážka, jež nastala nezávisle na vůli povinné strany a bránila jedné straně ve splnění její povinnosti, jestliže nešlo rozumně předpokládat, že by povinná strana tuto překážku nebo její následky odvrátila nebo překonala, a dále, že by v době vzniku závazku tuto překážku předvíдалa. Odborná literatura k tomuto ustanovení dovozovala, že „při posouzení, zda mohl [škůdce] překážku překonat, se nevychází z jeho okamžitých a zvláštních poměrů, není tu tedy hledisko subjektivní, ale vychází se z posouzení, zda to bylo možné při vynaložení péče, kterou lze od podnikatele obecně očekávat“.[34] Předvídatelnost překážky podle § 374 obch. zák. se tak posuzovala z objektivního hlediska.

Domnívám se, že rovněž koncept (ne)předvídatelné překážky podle § 2913 NOZ je třeba posuzovat objektivně bez ohledu na zvláštní poměry škůdce. Mám za to, že strany mají zájem na plnění smlouvy, jinak by ji neuzavřeli. V případě, že porušením smluvní povinnosti vznikne jedné straně škoda, je naopak ex ante v zájmu obou stran, aby poškozená strana byla kompenzována. Bylo by proto nelogické, aby právní úprava umožňovala povinné straně liberovat se poukazem na existenci překážky, jejíž vznik subjektivně předvíдалa.

Obsah pojmu předvídatelnosti

Pokud jde o obsahovou stránku předvídatelnosti, lze uvést, že se toto kritérium vztahuje ke vzniku škody a dále k jejímu typu a rozsahu. Jak uvádí teorie: „Předvídatelnost se vztahuje k jednotlivým kauzálním možnostem, k jednotlivým potenciálním eventuálním následkům“.[35]

Není-li určitý typ škody předvídan, pak platí, že povinnost k náhradě škody porušením právní povinnosti nevznikne. Nejvyšší soud v jednom ze svých rozhodnutí v této souvislosti uvedl: „Za nepředvídatelnou škodou je třeba považovat takovou škodu, jejíž vznik nemohl škůdce předvídat s přihlédnutím ke všem skutečnostem, které znal nebo měl při obvyklé péči znát v době vzniku závazkového vztahu a právem se tedy domníval, že z porušení povinnosti, kterého se dopustil, taková škoda vzniknout nemůže.“ [36] Jinými slovy předvídatelnost jednoho následku nelze zaměňovat za předvídatelnost jiného následku.[37]

Kritérium předvídatelnosti však plní významnou funkci limitace náhrady škody, a tedy vedle typu škody se toto kritérium vztahuje k jejímu rozsahu. I k této otázce se vyjádřil Nejvyšší soud, když posuzoval předvídatelnost vzniku škody spočívající v zaplacení smluvní pokuty, jež byla sjednána jako vyšší, než je v obdobných případech obvyklé. Nejvyšší soud nejprve uvedl, že „žalovaná mohla a měla předvídat, že žalobci v důsledku porušení její povinnosti může vzniknout škoda v podobě splnění závazku k zaplacení smluvní pokuty.“[38] Smluvní pokuta však byla sjednána ve výši 2 000 000 Kč, což bylo podle odvolacího soudu víc, než bylo obvyklé v podobných případech, a proto žalobu v rozsahu 1 000 000 Kč zamítl. Nejvyšší soud tento závěr potvrdil.

Shrnutí

V tomto článku bylo mým cílem alespoň částečně ozřejmit význam principu předvídatelnosti škody. Uvedl jsem, že původ tohoto principu nacházíme v římskoprávní zásadě, že náhrada škody v případech zahrnujících určité množství nemá přesáhnout dvojnásobek tohoto množství. Pravdou však je, že za tímto pravidlem omezujícím výši náhrady škody lze spatřovat také morální a ekonomické důvody. Byť o kritériu předvídatelnosti škody nelze hovořit jako o samostatném předpokladu vzniku odpovědnosti za škodu, je třeba uvést, že se jedná o velmi důležitý prvek odpovědnostního práva. To lze dovést mj. ze skutečnosti, že kritérium předvídatelnosti významně souvisí s dalšími pojmy deliktů práva, jakými jsou prevenční povinnost, okolnosti vylučující odpovědnost či zavinění a příčinná souvislost. V článku argumentuji, že princip předvídatelnosti škody se uplatní i podle nového občanského zákoníku, a to i přesto, že na rozdíl od nového občanského zákoníku toto kritérium výslovně neuvádí. Rovněž platí, že princip předvídatelnosti škody se uplatní jak v případě deliktů odpovědnosti, tak i v případě smluvní odpovědnosti za škodu.

Pokud jde o aplikaci principu předvídatelnosti v konkrétním případě, je třeba uvést, že významnou roli hraje určení, zda se předvídatelnost posuzuje z pohledu osoby průměrných vlastností (objektivní hledisko), nebo zda je naopak možné dopad tohoto

kritéria omezovat osobními vlastnosti a znalostmi konkrétního škůdce (subjektivní hledisko). Řešení této otázky vychází ze skutečnosti, že nový občanský zákoník vychází ze subjektivizovaného pojetí zavinění, a tedy zkoumáme-li předvídatelnost v rámci posouzení, zda škůdce jednal zaviněně, je třeba vzít v úvahu osobní vlastnosti a znalosti konkrétního škůdce. Naopak v rámci zkoumání příčinné souvislosti, která je objektivním předpokladem vzniku odpovědnosti za škodu, půjde o předvídatelnost posuzovanou z objektivního hlediska. Uvedený rozdíl má významné konsekvence, které analyzují v tomto článku.

Tento článek byl napsán pro OBCZAN a časopis Jurisprudence.

1. Švestka, J., Spáčil, J., Škárková, M., Hulmák, M. Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 1282
2. Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné 2. Páté, jubilejní aktualizované vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 429.
3. Gordley, J. Foundations of Private Law. Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment. Oxford University Press, 2007, s. 398.
4. Tamtéž, s. 399.
5. Na tomto místě je vhodné zmínit slavný případ *Hadley v. Baxendale* (1854) 9 Ex 341. Tento případ se týkal sporu mezi dopravcem a vlastníkem mlýnu, jenž si najal dopravce, aby doručil poškozenou součástku mlýnu konstruktérovi, aby vyrobil duplikát. Vzhledem k tomu, že vlastník mlýnu neměl náhradní součástku, byl mlýn vyřazen z provozu. Dopravce však jednal nedbale, neboť nesplnil svoji povinnost, a tak provoz mlýnu byl pozastaven o několik dní déle, než se předpokládalo. Vlastník mlýnu následně žaloval dopravce o ušlý zisk vzniklý za dobu dalšího vyřazení z provozu, soud však rozhodl, že škoda spočívající v ušlém zisku v daném případě nebyla předvídatelná.
6. Ustanovení § 379 obch. zák. mělo následující znění: „Nestanoví-li tento zákon jinak, nahrazuje se skutečná škoda a ušlý zisk. Nenahrazuje se škoda, jež převyšuje škodu, kterou v době vzniku závazkového vztahu povinná strana jako možný důsledek porušení své povinnosti předvídala nebo kterou bylo možno předvídat s přihlédnutím ke skutečnostem, jež v uvedené době povinná strana znala nebo měla znát při obvyklé péči.“
7. Sedláček, J. Obligační právo. 3. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 31.
8. Blíže viz rozhodnutí v případě *Overseas Tankship (UK) Ltd v. Morts Dock and Engineering Co Ltd* (1961) UKPC 1.
9. Srov. např. Owen, D. G. Bending Nature, Bending Law. *Florida Law Review*, Vol. 62 (2010), s. 571.
10. Viz důvodová zpráva k § 2913 NOZ.
11. Csach, K. Předvídatelnost vzniku a jej význam (nielen) v obchodnom práve, In: Bejček, J. (ed.) *Historie obchodněprávních institutů: sborník příspěvků z konference pořádané Katedrou obchodního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity dne 10. června 2009 v Brně*, Brno: 2009, s. 134.
12. Podobný názor zastává O. Hruďa, podle něhož „pojetí příčinné souvislosti omezené teorií adekvátní příčinné souvislosti našlo odezvu i v druhé větě § 379 obchodního zákoníku“. Viz Hruďa, O. *Náhrada škody (nejen) ve věcech nekalé soutěže I. - předvídatelnost škody, zavinění rušitele a spoluzavinění poškozeného*. *Právní rozhledy*, č. 13-14/2012, s. 465. V témže duchu se vyjadřuje i druhý díl pražské učebnice občanského práva, viz Švestka, J., Dvořák, J. a kol., c. d., s. 413.
13. McDowell, B. *Foreseeability in Contract and Tort: The Problems of Responsibility and Remoteness*, In: *Case Western Reserve Law Review*, Vol. 36 (1985), s. 290.
14. Tamtéž, s. 291.
15. Již za účinnosti obchodního zákoníku dovozovala komentářová literatura a judikatura k ustanovení § 379, že tam uvedený právní předpoklad předvídatelnosti škody je třeba vykládat jako objektivní. Viz např. Pokorná, J., Kovařík, Z., Čáp, Z. a kol. *Obchodní zákoník. Komentář. II. díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 1472.
16. Šilhán, J. *Náhrada škody v obchodních vztazích a možnosti její smluvní limitace*. 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2011, s. 42. K tomu srovnej např. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 21. 10. 2008, sp. zn. 32 Cdo 2843/2008, v němž Nejvyšší soud uvedl: „S dovolatelkou lze souhlasit, že ujednání o smluvní pokutě je běžným způsobem zajištění plnění závazku ve stavebnictví, které lze předvídat. Nemůže být ale považováno za předvídatelné, pokud jedna smluvní strana závazkového vztahu, jako subdodavatel, má v době vzniku závazkového vztahu najisto postaveno, že druhá smluvní strana - objednatel, není zavázána, jako zhotovitel v jiném smluvním vztahu ke svému smluvnímu partnerovi (objednateli) povinností zaplatit smluvní pokutu.“
17. Viz *European Group on Tort Law (kolektiv autorů)*. *Principles of European Tort Law: Text and Commentary*. Wien/New York: Springer, 2005, s. 78.
18. Versteeg, R. *Perspectives on Foreseeability in the Law of Contracts and Torts: the Relationship between „Intervening Causes“ and „Impossibility“*. *Michigan State Law Review*, Vol. 2011, s. 1506.
19. Švestka, J., Dvořák, J. a kol., c. d., s. 367.
20. Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. února 2003, sp. zn. 25 Cdo 618/2001.
21. Sedláček, J., Rouček, F. a kol. *Komentář k čsl. obecnému občanskému zákoníku a občanské právo na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl V., Praha: 1937, str. 694.
22. Srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. ledna 2007, sp. zn. 25 Cdo 2911/2006, v němž Nejvyšší soud mj. uvedl: „Odpovědnost za škodu podle § 420 odst. 1 obč. zák. samozřejmě nevzniká, je-li škoda způsobena tzv. vyšší mocí (vis maior), tj.“

takovou kvalifikovanou náhodou, kterou není možné za daných podmínek ani při vynaložení veškerého úsilí nikým odvrátit vzhledem k její mimořádnosti a nepředvídatelnosti.“

23. Tato zásada byla výslovně upravena v první větě § 1311 ABGB („Pouhá náhoda stihá toho, v jehož jmění nebo osobě se udála.“), avšak podle důvodové zprávy k vládnímu návrhu občanského zákoníku z roku 1937 byla tato věta z návrhu vypuštěna jako „zbytečná“.
24. Krčmář, J. Právo občanské III. Právo obligační. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 322.
25. Srov. např. Moore, M. S. Causation and Responsibility. Oxford University Press, 2010, s. 98 – 99, nebo Honoré, T. Causation in the Law. Stanford Encyclopedia of Philosophy, dostupné na <http://plato.stanford.edu/...usation-law/#...>>.
26. Švestka, J., Dvořák, J. a kol., c. d., s. 411.
27. Sedláček, J., Rouček, F. a kol., c. d., str. 683.
28. Krčmář, J., c. d., s. 313.
29. Srov. ustanovení § 2911 NOZ, podle něhož „způsobí-li škůdce poškozenému škodu porušením zákonné povinnosti, má se za to, že škodu zavinil z nedbalosti.“
30. Pro zjednodušení zde hovořím pouze o nedbalostní formě zavinění a nikoliv o úmyslu. Je však třeba podotknout, že kritérium předvídatelnosti se samozřejmě objevuje i u úmyslného zavinění, rozdíl oproti nedbalosti spočívá pouze ve stupni pravděpodobnosti, s jakou škůdce předvídal následek svého jednání.
31. Srov. důvodovou zprávu k § 2913 NOZ: „Ustanovení § 2913 o předvídatelném rozsahu škody mlčí vzhledem k výsledku diskusí v komisích Ministerstva spravedlnosti i v ústavněprávním výboru Poslanecké sněmovny, kde převládlo stanovisko, že v daném případě postačuje teorie adekvátní příčinné souvislosti.“
32. Fiala, J., Kindl, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 671.
33. Odborná literatura k § 379 obchodního zákoníku dovozovala, že jde o ustanovení dispozitivní. Ačkoliv podobné dispozitivní ustanovení není obsaženo v textu nového občanského zákoníku, nevidím důvod, proč by se strany smlouvy nemohly dohodnout na tom, jakou škodu považují za předvídatelnou. Blíže k dispozitivnosti § 379 obch. zák. viz např. Pokorná, J., Kovařík, Z., Čáp, Z. a kol., c. d., s. 1472 – 1473.
34. Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. Obchodní zákoník. Komentář. 13. vydání, Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1039.
35. Šilhán, J., c. d., s. 40.
36. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 2. 2. 2000, sp. zn. 29 Cdo 2001/99.
37. Šilhán, J., c. d., s. 40.
38. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 5. 2008, sp. zn. 29 Odo 1488/2006

Autor: Martin Sztefek

Zatím žádné diskuzní příspěvky